

*

'... ואף כי המון עם מחזיקים לעון וחירוף הזכרת שם הנעבד כמו שקורין עובדיו, וכן שם אמו, וראוי להניחם על מנהגם, מכל מקום לפי האמת אין איסור כלל, כמו שבכהאי גוונא נזהרים מלהזכיר מטבע פלונית בלשונם, מ"מ אין בו איסור וגמגום אפילו בפה, כל שכן בכתב. ועוד, דאפילו אם נקרא שם לע"ז ממש כשם אדם, אין איסור להזכיר שמה מאחר דגם שמות בני אדם הם כך... ועוד נראה לי פשוט, דוקא אם נקרא שם על זה אחר שנעשית עבודה זרה, משא"כ אם היה שם לאיזה בית או אילן ואח"כ עשאוהו עבודה זרה, שכבר נקרא בשמו לפני שהיה ע"ז. וזכר לדבר מה שאמרו 'היא באה בגבול'. וראיה משמות שבעה כוכבי לכת שהיו עובדים, ואין מונע מלהזכיר שם 'סטורני' הוא שבת ו'יובש' צדק ו'לוציפו' שם נוגה אף שהם שמות של עבודה זרה לעובדי ע"ז... (מתוך שו"ת חות יאיר א, ע"ש באריכות).

*

בשם הרה"ק מקאמרנא: אעפ"י שעיקר קיום לא תעשה לומר אפשי ברע ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי (תורת כהנים קדושים ט). בשבת לא יאמר ענין זה... וכן בפסח, אל יאמר כמה נפשי משתוקקת לאכול ולשתות חמץ ומה אעשה – כי חמץ הוא לתא דעבודה זרה (וזה"ק ח"א רכב): ולא ישמע על פיך (עפ"י היכל הברכה – דברים דף פג).

דף נז

'הלוקח עבדים מן העובדי כוכבים... יינן...' – כתב הריטב"א בחדושו (וכ"כ בשם ר"י ורמב"ן) שכל זה אמור רק כלפי מגעם ביין שלנו, אבל יינם של גויים אסור לעולם בהנאה בגזרה מוחלטת, ואין חילוק בין קטן לגדול.

עוד הוסיף הריטב"א שאפילו גר תושב שאינו עובד ע"ז – יינו אסור בהנאה, שלא חילקו חכמים בדבר (וכ"כ הרא"ה רבו. הובא בריטב"א להלן סד:). ולא הקלו אלא במגעו ביין שלנו.

ואולם דעת הרמב"ם (מאכ"א יא, ז' וכן הורו כל הגאונים) והרשב"א (תוה"ב סוף שער ב) ועוד (וכן נפסק בשו"ע קכד, ו), שיינו של גר תושב מותר בהנאה ואסור בשתיה. וה"ה לכל גויים שאינם עובדי ע"ז, כגון הישמעאלים.

[ומהריטב"א נראה שאפילו מגעם ביין שלנו לא פסיקא ליה להתיר בהנאה, וכתב 'שאפשר לדון להתיר' בהנאה. והרי"ד צידד להפך, להתיר מגע גויים בזמן הזה, אפילו הנוצרים אף בשתיה, אלא שסיים: 'ומיהו איני סומך להורות לעשות מעשה'. ועתוס'. וכן יש מקלים במגע גר תושב ביין שלנו, בשתיה. וכן בגוי שמל לשם גירות ועדיין לא טבל (ע' רמ"א קכד, ב). וכתב רש"ל שהקראים דינם כגר תושב לענין מגעם ביין (עט"ז ונקוה"כ שם).

וממה שהסיקו התוס' והרא"ש שראוי לחוש לאסור בהנאה אף בזה"ז שאינם עובדי ע"ז, כי התקנה לעולם קיימת, ומשום חתנות – אין ראייה מוכחת שכמו כן ראוי להחמיר בישמעאלים. וע' בהרחבה בשער המלך (מאכלות אסורות יא, ג) בדיונו על שאיפת אבק הטוטון שפעמים מזלפין אותו בסתם יינם].

ויינו של יהודי מחלל שבת בפרהסיא או מומר לכל התורה כולה [ואינו עובד עבודת כוכבים ומזלות], ובכלל זה הכופר בדברי חז"ל – הבית-יוסף (ק"ט) הביא מתשובות הרשב"א והריב"ש שפשוט שעושה יין נסך (וכן הוא בספר אשכול הל' יין נסך, ובנקודות הכסף קכד).

ובחזון איש (יו"ד ב, כג) תמה על מקור הדבר, הלא כיון שנכרי כגון זה שאינו עובד ע"ז, יינו מותר בהנאה, וכל איסורו בשתיה אינו אלא משום בנותיהן, וגזרת בנותיהן הרי אינה שייכת במחלל שבת. וברמב"ם לא הזכיר לאסור יינו של ישראל מומר שאינו עובד עכו"ם.

ואולם טעמו של הרשב"א הוא משום קנס. ונראה שדינו כנכרי שאינו עובד ע"ז, שאין נאסר במגעו אלא בשתיה אבל מותר בהנאה. ומגעו על ידי דבר אחר כגון טלטול בקבוק יין, או מגעו ביין עצמו שלא בכוננת נגיעה – מותר בשתיה. וכן הדין בכחו ללא נגיעה, כגון שואב בכלי וממלא בקבוקים ואינו נוגע ביין. וכן מגע תוך כדי מלאכתו עם היין בדבר שיש בו טרדה, כגון מדידה – מותר. ואולם נגיעה דרך מלאכתו במלאכה שאין בה טרדה – אוסרת בשתיה. ואם הוא פועל בעשיית היין – בחזקת שנגע דרך התעסקות ואסור בשתיה (חזון איש מט, ז).

(א. ע"ע בשו"ת שבט הלוי ח"ב נג) שנגיעת מחלל שבת ביין אסורה מטעם ספק ולא מודאי, כיון שיש שיטות שמקילים בדבר. ונפקא מינה לענין עשיית 'ספק ספיקא', ע"ש.

ב. נראה לכאורה לפי"ד החזו"א, שמחלל שבת בפרהסיא הסוחט ענבים בחנות ומגיש לישראל, אין לחוש למגע ביין, שהרי נזהרים שלא לגעת בידים בשעת עשיית המיץ, הלכך גם אם נגע שלא בכוננת אינו אוסר).

ובשו"ת בנין ציון (החדשות, כג) כתב שבזמנינו שפשתה הבהרת לרוב עד שחילול שבת נעשה כהיתר להם, ומה גם בבניהם אשר קמו תחתיהם אשר לא ידעו ולא שמעו דיני שבת – אינם נחשבים כמומרים. ומצד הדין, המקילים במגעם ביין – יש להם על מה שיסמוכו, אם לא שמבורר לנו שיודע דיני שבת ומעיו פניו לחללו בפני עשרה מישראל יחד. ואמנם המחמיר בדבר – תבוא עליו ברכה. ובשו"ת אחיעזר (ח"ד לו. וכן ע"ש בסי' ג) כתב שיש לסמוך על כך.

ובשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל מובא (בספר הליכות שלמה ח"ב פ"ד הערה 10), שמחללי שבת המתקרבים לשמירת תורה ומצוות ועוסקים בלימודי יהדות בכוננת כנה, אין מגעם אוסר את היין, הגם שעדיין אינם מקיימים מצות בשלמות. ובאלו שלא נתקברו כראוי, הורה לענין אירוחם בליל הסדר וכד' שבשעת הדחק יש לסמוך על כך שהמתבייש לחלל שבת עכ"פ בפני אדם גדול, אינו בכלל 'מחללי שבת בפרהסיא'.

עוד בענין 'תינוק שנשבה' בזמננו – ע' במובא ביוסף דעת בב"מ נט.

'דוקן ומדרסן טמא. ואמרי לה: טהור' – הר"ן כתב שטעמם של המטהרים מפני שגזרו עליהם תורת ספק-טומאה ולא ודאי. ומבואר בדבריו שלא טיהרו אלא בשוק, כדין ספק טומאה ברשות הרבים. וכיוצא בזה כתב הרי"ד (תנינא) שספק גויים הם, ולכן ספק טומאתם ברה"ר – טהור (וכן יש לצדד בדעת התוס').

ואולם מדברי רש"י (בד"ה ואמרי) קצת משמע שגם ברשות היחיד טהור, כיון שמלו ולא טבלו מלתא דלא שכחא הוא ולא גזרו שם חכמים (ע' רש"ש. ולרש"י נקטו 'בשוק' לרבותא לדעה הראשונה, כמו שכתב, אבל הוא הדין בבית).

'הניחא למאן דאמר טמא אלא למ"ד טהור מאי איכא למימר...' – משמע שאין זו דעה נוספת השנויה בברייתא, שאם כן מאי קושיא הלא י"ל שתנא 'וכן' לפי דעה ראשונה. [ואם תאמר מכל מקום כיון שיש מחלוקת בדבר, אין לומר 'וכן', אם כן אי אפשר לומר 'הניחא למ"ד טמא', דלכו"ע קשה מאי 'וכן'].

אלא בעל הגמרא הוא שאומר שיש גורסים בברייתא 'טהור' במקום 'טמא'. וכן משמע בתוס' ובשאר פוסקים. ומכאן יש ללמוד ללשון זו שבשאר מקומות (ערש"ש).

'עד שתשקע עבודת כוכבים מפיהם, וכמה? אמר ר' יהושע בן לוי: עד שנים עשר חדש' – זכר לדבר: בתי ערי חומה, גאולתם עד שנים עשר חדש, וכפי שבאר הרמב"ן ז"ל שעד שנה תמימה הוא זוכר עוד בנכס שלו (עפ"י דובב מישרים ח"א פו. ודגו מכאן הפוסקים לענין דינים נוספים, שבשיעור זמן זה נשתקע דבר, ע"ש ובשו"ת אחיעזר ח"ד נח).

דף נח

'אמר ליה אסור אפילו בהנאה... מתניתא דאגרדמים עובד – כוכבים שקדה במינקת והעלה, או שטעם מן הכוס והחזירו לחבית – זה היה מעשה ואסרוהו... תיובתא דרבא. תיובתא' – מסקנת הסוגיא שייך שנגע בו נכרי לצורך מסוים, כגון ששכשך בחבית להראות שיש בה יין, או שטועמו – נאסר בהנאה. ומבואר בראשונים הטעם; חוששים שבאותה שעה שנגע כוונתו היתה לשם ע"ז, גם אם נראה שנגע בו לצרכים אחרים.

ואולם אין זה כלל מוחלט, כי במקום אחר מבואר (לעיל נז. ולהלן ס:) שייך שנגע בו הגוי לצורך מדידה וכדומה – מותר בהנאה. וחילק הר"ן שכל דבר שעושה לצרכו של ישראל – אין חוששים לניסוך, אבל לצורך עצמו, כגון כאן – חוששים.

והרא"ש (סימנים י ז) חילק בין מעשה שהוא טרוד בו, שאין לתלות שמא ניסך, ובין מעשה שאין בו טרדה, שאינו רחוק לומר שכיוון לע"ז.

[עוד כתב הרא"ש (ה) טעם נוסף; בכגון זה שהגוי שכשך בחבית להראות שיש בה יין, שמא מתוך כעסו על בעל החנות שכחד ממנו את היין, בכוונה רצה לאסרו עליו כדי שימכרו לו. וכן באגרדמים, יש לתלות בניסוך כי כך דרכם לנסך מה שהם שותים, והרי בעל היין אינו מפסיד בכך אם ניסך מה ששתה. (וכן נראית כוונת התוס' בד"ה שקדה, במה שחילקו בין מדידה בקנה לקדה במינקת על מנת לשתות. אך שמא כוונתם לסברת הר"ן).

ואולם החזו"א (מז, ט) הוכיח שהרא"ש לא נקט טעמים אלו כעיקר הקובע להלכה, אלא עיקר הטעם הוא שכל שאינו טרוד במלאכתו – חוששים לניסוך].

הגאון בעל נודע ביהודה (קמא יז"ד לט) דן בנכרי ששאב יין במינקת בפיו, כדי להוריקו מחבית לחבית; וכתב להתיר את היין שהורק אל החבית האחרת ונתערב שם ביין אחר [מדובר שיש ששים כנגדו, ובעלמא אין אנו סומכים בסתם יינם להתירו בששים אלא במקום הפסד. ובנידון השאלה שם לא היה הפסד, ע"ש]. וזהו תורף דבריו:

נכרי שהעלה יין במינקת יש לדון בו מצד שלש חששות:

א. משום נגיעה ע"י דבר אחר, שבהכנסת המינקת ליין הרי הוא נוגע ביין ע"י המינקת. ב. הנגיעה שבפיו, כששואב. ג. משום פעולת העלאת היין מן החבית למינקת ע"י שאיפת אויר – שמא יש לדמותו ל'כחו'; –

והנה מצד נגיעה ע"י דבר אחר' כתב להוכיח מדברי התוס' (בד"ה שקדה) שאם מטרת שאיבתו היא כדי

דף נז

ק. מה דינם של עבדים לענין יינם ולענין טומאת רוקם ומדרסם?

הלוקח עבדים מנכרי, וכן בני שפחותיו; היין שנגעו בו, אם מלו ולא טבלו, עבדים גדולים היודעים בטיב עכו"ם ומשמשיה – היין אסור. קטנים שאינם יודעים בטיב עכו"ם ומשמשיה – לדברי רב, עבדים הניקחים יינם אסור בשתייה, ובני שפחות מותר הואיל וגדלו אצל יהודים הקלו בהם. ולשמואל, כל קטנים שאינם יודעים בטיב ע"ז – מותר.

מלו וטבלו; לרב, יינם מותר. ולשמואל, עבדים גדולים שלקחם מן הנכרי – יינם אסור עד שתשקע עבודת כוכבים מהם, כלומר שיעברו י"ב חדש.

א. רבנו חננאל פסק כשמואל (ומובאת דעה זו בטור. וע"ע בשו"ת עמודי אור מא, א), שכן נראה שסובר רבי יהושע בן לוי. ואילו ר"ת פסק שאין צריך שיקוע. וכתבו התוס' שכן מנהג בני אשכנז.

ב. כתבו הרשב"א והריטב"א: כל זה אמור בנגיעתם ביין שלנו, אבל יינם לעולם אסור בהנאה בגזרה מוחלטת.

ג. נכרי שנתגייר כדין, שמל וטבל – יינו מותר מיד וא"צ לחכות זמן כדי שתשתקע עבודת כוכבים, אפילו לשמואל (תוס').

ויש אומרים אפילו מל ולא טבל אין מגעו אסור בשתייה (עפ"י רא"ש; תוס' סד: ד"ה אין; רמ"א יו"ד קכד, ב ש"ך וט"ז). ויש חולקים (ער"ן ותוס' שם).

רוקן ומדרסן; מלו וטבלו – טהור. מלו ולא טבלו – נחלקו שתי לשונות בגרסת הברייתא אם טמא או טהור (ברשות הרבים. ר"ן. ועתוס' ורש"ש), שהקלו לענין טהרות שלא לשורפן (עתוס').

פסק רבנו תם כדעת המטהרים, שהרי טומאה זו מדרבנן. והרמב"ן פסק שטמא, כי לפי לשון זו אין צורך לומר שרב ושמואל נחלקו, הלכך יש לנקוט כדעה זו.

דף נח

קא. מה דין היין באופנים הבאים?

א. עכו"ם שנגע או שכשך ביין לצורך כלשהו ולא לכוונת ניסוך, כגון לראות שיש שם יין, או כדי לטועמו.

ב. נגע ביין וכסבור משקה אחר הוא.

ג. הריק יין מכלי לכלי ולא נגע בו, בכוונה שלא בכוונה.

ד. נתן לתוכו מים למוזגו.

א. עכו"ם שנגע ביין לצורך מסוים שלא לכוונת ניסוך; בתחילה התירו רבא בהנאה, אך לא בשתייה. ולבסוף חזר בו מכח קושיות אביי והודה לדברי החולקים עליו לאסור (כהוראת רב הונא בר חיננא ור"ה בריה דרב נחמן).

א. לפי גרסת התוס' ופירושם, אף מתחילה לא סבר רבא להתירו אלא כשנתערב ביין התר, ולבסוף הסיק לאסרו גם כשנתערב. אלא מוכר את התערובת לנכרי מלבד דמי היין האסור המעורב בו, כרשב"ג.

ב. אם הנכרי היה עוסק ביין לצורך ישראל כגון שמדדו בשבילו, או אם היה טרוד בעבודתו –